

Bezpieczeństwo ekologiczne – ważny czy żywotny interes narodowy? *(perspektywa całościowa)*

Mariusz Ciszek

Wydział Humanistyczny Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
ul. Teatralna 25, 66-400 Gorzów Wielkopolski, ciszek.contact@gmail.com

Streszczenie

Bezpieczeństwo ekologiczne uznawane jest współcześnie za jeden z najważniejszych elementów niemilitarnej odmiany bezpieczeństwa. W aspekcie bezpieczeństwa narodowego ochrona środowiska przyrodniczego człowieka ujmowana jest również w kontekście interesów narodowych. Ujęcie takie z pewnością dowartościuje problematykę ochrony środowiska. Analiza podstawowej literatury oraz dokumentów strategicznych z zakresu bezpieczeństwa narodowego dokonana w niniejszej publikacji uświadamia, że ochrona środowiska ujmowana jest w nich jako interes ważny, przewyższający nawet inne istotne aspekty bezpieczeństwa, ale jednak nie żywotny interes narodowy, który ma rangę najwyższą. Z jednej strony można stwierdzić, że potrzeba ochrony środowiska została pozytywnie dowartościowana, ale z drugiej strony przyjęcie takiej hierarchii interesów narodowych może też niektórych autorów nie zadowolić. Przeczy ona bowiem ustaleniom nauki, zwłaszcza nauk przyrodniczych, które już dawno temu potwierdziły, że przetrwanie wszelkich organizmów, w tym i ludzkich, uzależnione jest (od dobrego stanu) środowiska przyrodniczego. Zatem pojawia się tutaj pytanie o bezpieczeństwo ekologiczne i związany z nim postulat ochrony środowiska, czy stanowi on (ono) w istocie ważny czy może żywotny interes narodowy? Próba odpowiedzi na to (tytułowe) pytanie, stanowić będzie problematykę badawczą rozpatrywaną w niniejszej publikacji. Jej przedmiotem zaś będzie bezpieczeństwo ekologiczne ujmowane w aspekcie nauk o bezpieczeństwie (narodowym), nauk humanistycznych oraz do pewnego stopnia nauk przyrodniczych, a dokładniej biologii, zwłaszcza zaś stanowiącej jej integralną część – ekologii. Celem publikacji jest ukazanie problematyki bezpieczeństwa ekologicznego w aspekcie interesów narodowych – z perspektywy szerszej i całościowej. Autor niniejszego tekstu przypuszcza, że realizacja interesów żywotnych powiązana jest z pozytywnym stanem środowiska przyrodniczego, które warunkuje bezpieczeństwo ekologiczne, jak i wszelkie procesy życiowe przebiegające na naszej planecie. Nawiązanie zatem do podstaw biologii i ekologii wydaje się być nieuniknione, ponieważ wszelka problematyka środowiskowa jest z naukami tymi nierozzerwalnie związana. Na tej podstawie można przyjąć założenie, że bezpieczeństwo ekologiczne przekracza wagę interesów ważnych, ustępujących tym żywotnym. Istnieje zatem możliwość uznania bezpieczeństwa ekologicznego (ochrony środowiska przyrodniczego) za żywotny interes narodowy.

Słowa kluczowe

bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo narodowe, ochrona środowiska przyrodniczego, Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, interesy narodowe

1. Wprowadzenie

Zagadnienie bezpieczeństwa ekologicznego oraz interesów narodowych podejmowane jest w ramach nauk politycznych (politologii), a najczęściej z perspektywy nauk o bezpieczeństwie zajmujących się problematyką bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo ekologiczne, nazywane również środowiskowym, to dzisiaj doceniany aspekt bezpieczeństwa narodowego. „Bezpieczeństwo ekologiczne” można najkrócej zdefiniować jako trwały stan zdolny do przeciwdziałania negatywnym skutkom [wolny od] zagrożeń naruszających (ekologiczną) równowagę w środowisku przyrodniczym. Celem bezpieczeństwa ekologicznego jest zaś likwidacja, zmniejszenie lub zapobieganie różnorodnym zagrożeniom dla życia i zdrowia, spowodowanych czynnikami antropogenicznymi lub będących skutkiem działania sił przyrody. Ów cel (i w efekcie trwały i względnie stabilny stan bezpieczeństwa) można zrealizować na drodze ochrony środowiska. Może się to odbywać w sposób negatywny polegający na usuwaniu, osłabianiu czy neutralizowaniu (niepożądanych skutków) zagrożeń dla środowiska przyrodniczego oraz pozytywnym – na zapobieganiu im (różnymi sposobami, np. poprzez wykorzystanie proekologicznego potencjału szans rozwojowych). W tę pozytywną perspektywę bardzo dobrze wpisuje się idea zrównoważonego rozwoju. Optymalny stan środowiska przyrodniczego stanowi zatem warunek zaistnienia bezpieczeństwa ekologicznego (por. Hull 2008: 28). Można tu stwierdzić, iż przedmiotem bezpieczeństwa ekologicznego jest środowisko przyrodnicze, zaś podmiotem człowiek (Borkowski 2015), który żyje, występuje w tym środowisku, ewentualnie jakiś inny osobnik tudzież podmiot zbiorowy złożony z ludzi lub osobników – np. społeczeństwo, naród, populacja, gatunek itp.

Tak rozumiane bezpieczeństwo ekologiczne obecnie uznawane jest za ważny, niemilitarny element bezpieczeństwa. Popularność problematyki ekologicznej na gruncie nauk o bezpieczeństwie wynika ze

współczesnej tendencji postrzegania zagrożeń nie tylko w perspektywie militarnej. Nakłada się na to również perspektywa, w której zacierają się niegdyś tak wyraźne granice pomiędzy zewnętrznym i wewnętrznym aspektem bezpieczeństwa. Drugim powodem jest coraz bardziej zdegradowane środowisko przyrodnicze, które negatywnie oddziałuje na człowieka oraz inne podmioty zbiorowe. Ochrona środowiska staje się więc przedmiotem polityki i bezpieczeństwa narodowego.

W kontekście bezpieczeństwa narodowego ochrona środowiska przyrodniczego człowieka ujmowana jest również z perspektywy interesów narodowych. Podejście takie z pewnością dowartościowuje problematykę ochrony środowiska. Najczęściej jednak w polskich dokumentach strategicznych z zakresu bezpieczeństwa narodowego (szczególnie w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP¹), ochrona środowiska ujmowana jest jako interes ważny, przewyższający nawet inne istotne aspekty bezpieczeństwa, ale jednak nie jako żywotny interes narodowy, który ma rangę najwyższą. Mówiąc krótko dobry stan środowiska przyrodniczego, odpowiada interesowi pożądanemu, ale nie żywotnemu. W taki właśnie sposób określono to kiedyś w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku. Co prawda w obecnie obowiązującej w Polsce, znowelizowanej Strategii z 2014 roku nie ma wyraźnego podziału interesów narodowych na żywotne i ważne (czy istotne), to jednak często takie (jak ukazano wcześniej) ujmowanie problematyki ekologicznej w świadomości przedstawicieli nauk o bezpieczeństwie pokutuje.

Z jednej strony można orzec, iż potrzeba ochrony środowiska została słusznie

1 Warto przypomnieć, że Strategia Bezpieczeństwa Narodowego (Państwa) to opracowana teoretyczno-praktyczna, ujmowana w skali ogólnej i długofalowej koncepcja, ukierunkowana na optymalne przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa (narodu), celem przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom jego bytu, rozwoju i interesów narodowych.

dowartościowana, ale z drugiej strony przyjęcie takiej hierarchii interesów narodowych może też niektórych autorów dziwić. Przeczy ona bowiem ustaleniom nauki, zwłaszcza nauk przyrodniczych, które już dawno temu udowodniły, iż przetrwanie wszelkich organizmów, w tym i ludzkich, uzależnione jest (od odpowiedniego, pozytywnego stanu) środowiska przyrodniczego. Zatem pojawia się tutaj pytanie o bezpieczeństwo ekologiczne i związany z nim postulat ochrony środowiska, czy *stanowi on (ono) w istocie ważny czy może żywotny interes narodowy?* Aby na to główne pytanie udzielić odpowiedzi, trzeba też odpowiedzieć sobie na inne, pomocnicze pytania. A mianowicie: *Jak było i jest postrzegane bezpieczeństwo ekologiczne w kontekście interesów narodowych w strategiach bezpieczeństwa narodowego RP?* (zob. par. 2); *Czym są interesy narodowe? Jaka jest rola interesów żywotnych (w porównaniu do interesów ważnych)? Co to znaczy żywotny?* (zob. par. 3); *Jaka jest rola środowiska przyrodniczego w zapewnieniu żywotności* (zob. par. 4); *Jaka jest rola środowiska przyrodniczego w realizacji interesów żywotnych (i interesów pożądanых)?* (zob. par. 5).

Po to, by w pełni udzielić odpowiedzi na sformułowane powyżej pytania, trzeba odnieść się do specyfiki nauk o bezpieczeństwie (narodowym), ale również należy w ujęciu bardziej szerokim przekroczyć ograniczenia tychże nauk w perspektywie całościowej i interdyscyplinarnej (przyrodniczo-humanistycznej).

Próba odpowiedzi na to główne pytanie i pytania pomocnicze stanowić będzie problematykę badawczą rozpatrywaną w niniejszej publikacji. Jej przedmiotem zaś będzie bezpieczeństwo ekologiczne ujmowane w aspekcie nauk o bezpieczeństwie (narodowym), nauk humanistycznych oraz w pewnym stopniu nauk przyrodniczych, a ściślej biologicznych. Takie ujęcie zagadnienia na gruncie bezpieczeństwa narodowego jest bardzo rzadko podejmowane. Celem publikacji jest ukazanie problematyki bezpieczeństwa ekologicznego w aspekcie interesów narodowych. Autor publikacji przypuszcza,

że realizacja interesów żywotnych powiązana jest z odpowiednim (pozytywnym) stanem środowiska przyrodniczego, które jest warunkiem zaistnienia bezpieczeństwa ekologicznego i w ogóle życia na naszej planecie. Nawiązanie zatem do podstaw biologii wydaje się być nieuniknione, ponieważ ekologia jest jej częścią i wszelka problematyka środowiskowa jest z naukami tymi nierozzerwalnie związana. Na tej podstawie można przyjąć założenie, że bezpieczeństwo ekologiczne przekracza wagę interesów ważnych, ustępujących tym żywotnym. Istnieje zatem możliwość uznania bezpieczeństwa ekologicznego za żywotny interes narodowy. W pracy posłużono się metodą krytycznej analizy źródeł (podstawowych dokumentów strategicznych i publikacji naukowych), która następnie umożliwiła autorowi dokonanie odpowiedniej syntezy i wyciągnięcie wniosków (metoda analityczno-syntetyczna).

2. Bezpieczeństwo ekologiczne a interesy narodowe w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

Na wstępie warto zauważyć, że potrzeba ochrony środowiska naturalnego (przyrodniczego²) wyartykułowana jest w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Ten najważniejszy akt normatywny stanowi punkt odniesienia dla innych, polskich aktów i dokumentów prawnych i politycznych, w których podejmowane jest problematyka ekologiczna, w tym również dla dokumentów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Zagadnienie ochrony środowiska zostało w Konstytucji powiązane z koncepcją zrównoważonego rozwoju, popularną w Europie oraz wielu innych krajach. W artykule 5. Konstytucji zapisano, że Polska „(...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (A: art. 5). Można to więc uznać za bardzo ważny interes narodowy. Natomiast w artykule 74.

² Na ogół w Strategiach Bezpieczeństwa Narodowego RP używa się terminu „środowisko naturalne” w sensie „środowisko przyrodnicze”. W niniejszej publikacji używać się będzie tego drugiego, bardziej ścisłego terminu.

zagwarantowano obywatelom bezpieczeństwo ekologiczne i ochronę środowiska (A: art. 74). Przypomnijmy, iż rozwój zrównoważony to taki rozwój społeczno-gospodarczy, który odbywa się z zachowaniem równowagi ekologicznej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb obecnemu pokoleniu ludzi, jak i pokoleniom następnym. Tego typu definicję zrównoważonego rozwoju uznaje Prawo Ochrony Środowiska w artykule 3. (B: art. 3, pkt. 50). To zaspokajanie potrzeb, których nie da się zapewnić bez udziału odpowiednio dobrego stanu środowiska przyrodniczego i potrzeba zagwarantowania bezpieczeństwa ekologicznego, o których mówi Konstytucja oraz nawiązujące do niej Prawo Ochrony Środowiska, z czasem znajdzie swe odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych z zakresu bezpieczeństwa narodowego.

Bezpieczeństwo ekologiczne coraz częściej ujmowane jest również jako ważny element systemu bezpieczeństwa narodowego w dokumentach strategicznych danego państwa. Taka sytuacja występuje również w Polsce, ale w praktyce dopiero od kilkunastu lat. Wcześniej w naszym kraju bezpieczeństwo narodowe (z różnych względów³) było postrzegane w kategoriach typowo militarnych i politycznych, nie zwracając należytej uwagi na zagadnienia o charakterze środowiskowym. Teoretycznie już w dokumentach strategicznych: Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej, oba z 1992 roku, wymieniono również aspekty ekologiczne (obok innych niemilitarnych zagrożeń), co należy uznać niewątpliwie za ich walor. Utorowały one drogę dla podejmowania kwestii ekologicznej w późniejszych strategiach bezpieczeństwa narodowego. Pomimo tego w praktyce problematykę ekologiczną (środowiskową) dalej traktowano raczej jako uzupełniającą (zagrożenia militarne) niż ważną. Podobnie

prezentowała się sytuacja w przypadku Strategii Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej z 2000 roku czy Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej z tego samego roku (por. dokumenty strategiczne: C, D, E). Dopiero w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku, zwrócono w większym stopniu uwagę na problematykę ekologiczną (ochronę środowiska), uznając zagrożenia ekologiczne za ważne, pozamilitarne zagrożenia, lokując je w gospodarczych podstawach bezpieczeństwa państwa (por. F: rozdz. IV, pkt. 4). Problematykę ekologiczną w tej Strategii powiązano także z konstytucyjną zasadą zrównoważonego rozwoju, postulując kierowanie działaniami na rzecz ochrony środowiska, tak aby zachować równowagę przyrodniczą i trwałość podstawowych procesów przyrodniczych w biosystemie. W dokumencie tym otwarto się również na inne niemilitarne aspekty bezpieczeństwa (np. ekonomiczne i społeczne), które zacierały dotychczasową granicę podziału na bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne.

Najwięcej uwagi zagadnieniom ekologicznym poświęcono w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku. W ukazanej tam jeszcze bardziej całościowej i wszechstronnej koncepcji bezpieczeństwa narodowego, wydzielono cały sektor bezpieczeństwa ekologicznego, obok sektora bezpieczeństwa militarnego i innych, nowych pozamilitarnych sektorów bezpieczeństwa (por. G: rozdz. 3, par. 3.7)⁴. Uczyniono to w ramach podejścia całościowego, zacierając granicę pomiędzy bezpieczeństwem ujmowanym

4 Sektor bezpieczeństwa ekologicznego wydzielono obok innych nowych, niemilitarnych sektorów, takich jak: sektor obywatelski, społeczny, ekonomiczny oraz informacyjny i telekomunikacyjny (por. G: rozdz. 3, par. 3.4-3.8). Sektory te są także niezbędne człowiekowi i państwu do rozwoju. Koncepcja bezpieczeństwa narodowego zawarta w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 2007 roku miała zatem wymiar całościowy i wszechstronny, otwarty i nowatorski, w porównaniu do koncepcji rozwijanych w ramach wcześniejszych strategii czy dokumentów strategicznych.

3 Zagadnienia tego nie będzie się analizować w niniejszej publikacji.

w kontekście zewnętrznym i wewnętrznym. Również i tutaj bezpieczeństwo ekologiczne powiązane z konstytucyjną zasadą zrównoważonego rozwoju i nawiązującym doń prawem ochrony środowiska, postulując trwałą i zrównoważony rozwój cywilizacyjny i gospodarczy. Ów dokument z 2007 roku należy uznać za bardzo ważny w docenieniu roli środowiska przyrodniczego w kształtowaniu współczesnego bezpieczeństwa Polski.

W najnowszej i obowiązującej teraz Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014 roku (zastępującą tę poprzednią z 2007) zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa ekologicznego również zostały podjęte, aczkolwiek nie poświęcono nim relatywnie dużo uwagi, w porównaniu do Strategii poprzedniej (por. H: rozdz. III, par. 3.4, pkt. 105; rozdz. IV, par. 4.5, pkt. 150). Można tę sytuację zinterpretować w taki sposób, że ten najnowszy, strategiczny dokument, nie wprowadził jakiś fundamentalnych zmian w dziedzinie ochrony środowiska, ujmowanej w perspektywie bezpieczeństwa państwa. Widać tu też nawiązanie do jeszcze starszej wersji tegoż dokumentu z roku 2003, w którym to ekologię starano się powiązać ściśle ze sferą gospodarczą. Można zatem przyjąć, że obowiązująca obecnie Strategia (z 2014 roku) utrzymuje dotychczasową koncepcję bezpieczeństwa ekologicznego, ukazaną w poprzedniej wersji Strategii (z 2007 roku)⁵. Dotyczy to również kwestii związanych z ostrzeganiem interesów narodowych, powiązanych także z potrzebą ochrony środowiska, o których w dokumencie obecnie obowiązującym poinformowano, ale nie zwrócono uwagi na ich rangę na tle innych interesów narodowych (tak jak uczyniono w jej starszej wersji z 2007 roku). Zatem można uznać, że w analizowanym dokumencie z 2014 roku,

5 W przeciwnym wypadku należałoby uznać, że Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014 roku w dziedzinie bezpieczeństwa ekologicznego stanowi krok do tyłu, w porównaniu do swojej starszej poprzedniczki, z 2007 roku, którą zastąpiła. Byłaby powrotem do 2003 roku, w którym bezpieczeństwo ekologiczne powiązane jedynie z gospodarczymi podstawami bezpieczeństwa narodowego.

powinność ochrony środowiska stanowi ważny interes narodowy (w myśl ustaleń poczynionych w Strategii z 2007 roku). Możliwa jest również interpretacja, że najnowsza strategia uchyla się od jednoznacznego określenia, które interesy należy uznać za żywotne, a które za ważne, pozostawiając sprawę nierozstrzygniętą lub otwartą. Może to prowadzić do różnych, rozbieżnych interpretacji, również takich które umniejszają wagę ochrony środowiska.

Przypomnijmy, iż w Strategii z 2007 roku ranga potrzeby ochrony środowiska została uznana za „ważny”, i co należy podkreślić, za przewyższający „inne istotne” interesy narodowe Polski, aczkolwiek „nie żywotny” (ranga najwyższa) (G: rozdz.1, par. 1.1, pkt.11-13; por. Ciszek 2012: 36). Natomiast Strategia z 2014 roku nie dokonuje wyraźnego podziału na wagę poszczególnych interesów narodowych wymieniając ich pięć rodzajów, w tym (na końcu) te o charakterze ekologicznym, stwierdzając, że należy dążyć do zapewnienia „trwałego i zrównoważonego rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego państwa, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony środowiska przyrodniczego oraz warunków życia i zdrowia ludności jako podstawy bytowania.” (H: rozdz. I, par. 1.2, pkt. 11e)⁶. Kwestią dyskusyjną jest fakt umieszczenia w cytowanym dokumencie, na ostatnim miejscu pośród interesów narodowych, problematyki ochrony środowiska. Można to potraktować jako kwestię przypadkową i nie dopatrywać się w tym jakiegoś głębszego znaczenia. Można byłoby też wysnuć inny wniosek i przyjąć, że rangę ochrony środowiska uznano w tym dokumencie za najmniej ważną, co byłoby krokiem wstecz wobec jej starszej (i nie obowiązującej już) wersji z 2007 roku. Tego typu rozbieżności w ustaleniu ciężaru gatunkowego problematyki ochrony środowiska pokazują, że trzeba doprecyzować jej faktyczne miejsce w hierarchii interesów narodowych. Brak doprecyzowania powoduje, że

6 Strategia ta nie dokonuje wyraźnego podziału na interesy narodowe żywotne i ważne (por. H: rozdz. I, par. 1.2, pkt. 11).

w praktyce problematykę ekologiczną będzie się raczej postrzegać jako interes narodowy pożądaný (w sensie ważny) ale nie żywotny. Tak bowiem na ogół postrzega się ochronę środowiska w świadomości wielu polskich reprezentantów nauk o bezpieczeństwie (często nawet na przekór oficjalnym deklaracjom, które podkreślają wagę współczesnych zagrożeń i czynników niemilitarnych nad tymi militarnymi).

Na marginesie warto nadmienić, iż uznanie ochrony środowiska przyrodniczego za interes narodowy w tychże strategiach powoduje jednocześnie, iż zapewnienie ochrony środowiska staje się jednym z celów strategicznych. I tak w Strategii z 2007 roku ochrona środowiska przyrodniczego i ochrona przed następstwami klęsk żywiołowych, a także katastrof o przyczynach antropogenicznych została uznana za jeden z głównych celów strategicznych (G: rozdz. 1, par. 1.2, pkt. 16i). Natomiast w obowiązującej obecnie Strategii z 2014 roku kwestie ekologiczne, tj. ochronę środowiska, bezpieczeństwo klimatyczne, różnorodność biologiczną i zasoby naturalne (w szczególności wodne), powiązано z bezpieczeństwem energetycznym oraz zagospodarowaniem przestrzennym (H: rozdz. I, par. 1.2, pkt. 12f). Natomiast ochronę przed klęskami żywiołowymi i katastrofami powiązано z zapewnieniem bezpieczeństwa powszechnego a w szczególności z Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym (H: rozdz. I, par. 1.2, pkt. 12g).

Strategia z 2014 roku słusznie podkreśla, że środowisko przyrodnicze jest podstawą bytowania. Powraca tutaj pytanie, jaka jest ranga bezpieczeństwa ekologicznego? W dokumentach strategicznych i to nie tylko w polskich, zazwyczaj docenia się rolę środowiska w systemie bezpieczeństwa narodowego. Często podkreśla się, że niezniszczono środowisko przyrodnicze jest podstawą bytowania człowieka, jak i całego państwa, jego życia, zdrowia, rozwoju gospodarczego. Z tego powodu uznaje się bezpieczeństwo ekologiczne za odpowiednio ważny interes narodowy, ale na ogół nie przypisuje mu się

rangi najwyższej, czyli interesu żywotnego. Taka hierarchia interesów może zatem dziwić. Przecież interesy żywotne dotyczą zapewnienia przetrwania obywatelom, a bez odpowiedniego stanu środowiska przyrodniczego oni nie przetrwają. Czy podejście takie jest uzasadnione? Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie warto przeanalizować postrzeganie zagadnienia interesów narodowych w tradycyjnej perspektywie charakterystycznej dla bezpieczeństwa narodowego oraz następnie nawiązać do biologicznych interpretacji pojmowania żywotności.

3. Czym są interesy narodowe? Tradycyjne podejście charakterystyczne dla nauk o bezpieczeństwie (implikacje dla „miękkiego” postrzegania bezpieczeństwa ekologicznego)

Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie (bezpieczeństwa narodowego) „interesy narodowe” to uogólnione oczekiwania narodu w stosunku do otoczenia, bez osiągnięcia których naród nie będzie mógł przetrwać i rozwijać się zgodnie ze swoimi potrzebami, aspiracjami i dążeniami. Owe interesy narodowe wynikają z tożsamości, tradycji, wspólnego dorobku historycznego oraz ze współczesnej sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej, a także dążeń i aspiracji przyszłościowych. Można wyróżnić „interesy żywotne”, związane z istnieniem narodu i „interesy pożądane”, odnoszące się do jakości istnienia narodu (por. Badurski et al. 2008: 55; Web-01). Interesy narodowe stanowią następnie punkt wyjścia dla określenia celów strategicznych w aspekcie bezpieczeństwa narodowego.

Na podstawie powyższych ustaleń należy orzec, że interesy żywotne to interesy pierwotne i podstawowe, mają one charakter niestopniowalny i niepodlegający negocjacji. Natomiast interesy pożądane należy uznać też za wartościowe, ale mają już one charakter (w pewnym sensie) wtórny i pomocniczy, są więc stopniowalne i można je negocjować (Koziej 2011: 27). Rolą interesów żywotnych jest zapewnienie istnienia, zaś jakością owego istnienia to już rola interesów

pożądanych (ważnych tudzież istotnych⁷). O ile interesy *pożądane* w praktyce uznawane są za *ważne* to jednak interesy *żywotne* są *najważniejsze*, i to one na pierwszym miejscu podlegają obronie (ochronie). Takie stanowisko jest jak najbardziej logiczne i zgodne też ze znaczeniem semantycznym słowa „żywotny”, któremu w języku polskim odpowiada m.in. wyrażenie „bardzo ważny lub pilny” (Web-02).

W kontekście bezpieczeństwa narodowego najczęściej żywotne interesy utożsamia się z:

- zapewnieniem przetrwania państwa i obywateli (narodu);
- zachowaniem niepodległości i suwerenności państwa oraz zachowaniem jego integralności terytorialnej i nie naruszalności granic;
- zapewnieniem powszechnego bezpieczeństwa obywateli, praw człowieka i podstawowych wolności oraz umacnianiem demokratycznego ustroju politycznego.

Zapewnienie powyższych interesów żywotnych traktowane jest w kategoriach priorytetowych. Dlatego też w realizacji interesów żywotnych bardzo dużą rolę przypisuje się rozwojowi potencjału obronnego (militarnego) i ochronnego oraz zawierania odpowiednich sojuszy militarnych i politycznych oraz prowadzenia przemyślanej polityki bezpieczeństwa (zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym). Dookreślają one nadrzędne cele strategiczne.

Natomiast zapewnienie interesów pożądanych dotyczących jakości życia obywateli w różnych obszarach (np. społecznym, ekonomicznym, ekologicznym, zdrowotnym

itp.) z punktu widzenia tradycyjnie pojmowanego, militarnie zorientowanego bezpieczeństwa narodowego, jest ważne, ale w stopniu mniejszym niż żywotny. Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego i co za tym następuje niezniszczonego tudzież właściwego stanu środowiska przyrodniczego, postrzegane jest właśnie jako interes ważny, pożądany, ale nie najważniejszy, bowiem z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa nie ma on charakteru żywotnego. Takie podejście powoduje, iż cel strategiczny jakim będzie ochrona środowiska również będzie postrzegany jako ważny aczkolwiek nie najważniejszy. Teoretycznie będzie to cel ważny, dotyczący jakości życia obywateli. W praktyce natomiast oznaczać to będzie, że ochrona środowiska będzie celem drugorzędym, a bezpieczeństwo ekologiczne może nawet pozostać w sferze deklaracji niż faktycznie, zrealizowanego stanu. Niewątpliwie znacznie lepiej wyglądałby stan środowiska w Polsce (i na świecie), gdyby wpływu środowiska przyrodniczego na życie i zdrowie obywateli nie traktować tylko jako czynnika kształtującego jakość ich życia, ale jako czynnika, od którego ludzkie życie jest też bezpośrednio uzależnione – a więc czynnika żywotnego. Nawet w analizie semantycznej znaczenie wyrazu „żywotny” jawi się m.in. jako „życiodajny” (dający życie) (Web-02). Interesy żywotne zatem to takie, które zapewniają ludziom życie. Istotą interesów żywotnych jest zatem istnienie, trwanie, przetrwanie określonego podmiotu, szczególnie człowieka (tudzież ludzkich zbiorowości), a więc najogólniej „życie”. Natomiast istotą interesów „ważnych” jest „jakość” owego „życia”.

Jak już wcześniej zauważono bezpieczeństwo ekologiczne związane jest najczęściej z jakością życia. Ochrona środowiska uznawana jest tutaj za ważny interes narodowy, ale nie żywotny. Czy jest to podejście słuszne? Owszem, nie ulega kwestii, iż życie w środowisku niezniszczonym, o wysokich walorach przyrodniczych jest korzystne dla ludzkiego zdrowia, długości trwania życia obywateli itp. Odpowiedni stan środowiska

7 Warto przypomnieć, iż Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r. nieco inaczej ujmowała interesy narodowe. Na pierwszym oczywiście miejscu umieszczała żywotne interesy narodowe, którym przypisała rangę najwyższą, na drugim ważne interesy narodowe, a na trzecim – inne istotne interesy narodowe. Można stwierdzić, że interesy pożądane w tej Strategii zostały dodatkowo podzielone na dwie podkategorie: interesy ważne (wyższa ranga pożądanych interesów narodowych) oraz inne istotne (niższa ranga pożądanych interesów narodowych) (por. G: rozdz. 1, par. 1.1, pkt. 11-13).

przyrodniczego przekłada się niewątpliwie na jakość ludzkiego życia. Pod tym względem ochrona środowiska jest ważnym interesem narodowym. Niewątpliwie uznanie potrzeby ochrony środowiska przyrodniczego jest osiągnięciem współczesnych doktryn bezpieczeństwa narodowego i nauk o bezpieczeństwie. Problem w tym, że jest to tylko pewien wtórny i „miękki” aspekt pojmowania roli środowiska przyrodniczego w kontekście wpływu na ludzkie życie, czy w wymiarze jeszcze bardziej ogólnym na życie jako takie (nie tylko ludzkie). Dobry stan przyrody jest bowiem źródłem i podstawą wszelkiego życia, w tym i życia ludzi. Jego destrukcja zaś czymś przeciwnym, jest działaniem wymierzonym w podstawę i źródło tego życia. Tego typu refleksję można z powodzeniem uargumentować, odwołując się do ustaleń nauk przyrodniczych, zwłaszcza biologii (czy stanowiącej jej integralną część – ekologii). Jest ona w stanie ukazać rolę środowiska przyrodniczego w zaistnieniu i trwaniu (biologicznego) życia człowieka, *przekraczając* dotychczasową – miękką koncepcję bezpieczeństwa ekologicznego.

4. Rola środowiska przyrodniczego w realizowaniu żywotności

Nauki przyrodnicze (zwłaszcza biologia i jej integralna część – ekologia) ukazują nam, że człowiek (jako, że jest organizmem) jest częścią przyrody. Życie wszystkich organizmów uwarunkowane jest czynnikami przyrodniczymi. Aby życie mogło w ogóle powstać i trwać dalej, to oprócz materii nieożywionej, z której zbudowana jest planeta muszą panować na niej odpowiednie warunki fizyko-chemiczne. Nawiązując do przyrodoznawstwa można stwierdzić, iż życie każdego osobnika (nie tylko człowieka) uzależnione jest od środowiska. Zaistnienie (jakiegokolwiek formy) życia, jego trwanie i rozwój byłoby niemożliwe bez istnienia środowiska, i zachodzących w nim odpowiednich uwarunkowań przyrodniczych. W takim ujęciu środowisko przyrodnicze to zespół warunków (obiektów, elementów, czynników, zjawisk, procesów) niezbędnych

do życia i rozwoju organizmu (organizmów) (Stępczak 1987: 11; Olaczek 1999: 248-249). Każdy bowiem organizm (lub gatunek) potrzebuje odpowiednich warunków niezbędnych mu do życia, rozmnażania i rozwoju. Określają one jego środowisko życia, w którym występuje i do którego się przystosował, w toku ewolucji. Te uwarunkowania środowiskowe mogą być w przypadku życia niektórych organizmów (gatunków) podobne, ale także i zróżnicowane, a nawet skrajnie odmienne (np. inne wymagania środowiskowe ma ryba, a inne pies czy człowiek). Poszczególne warunki środowiska oddziałują w sposób zespołowy na organizm (organizmy). Organizm uzależniony jest od środowiska, w takim stopniu, iż nie może bez niego żyć.

Życie i występowanie organizmu w określonym miejscu uwarunkowane jest dwoma podstawowymi czynnikami (zespołami elementów): środowiska abiotycznego – nieożywionego (przyroda martwa) i biotycznego – ożywionego (przyroda żywa, czyli organizmy żywe). Czynniki abiotyczne i biotyczne współtworzą zatem warunki środowiska przyrodniczego. Do czynników (elementów) abiotycznych (fizykochemicznych) zaliczyć można takie nieożywione czynniki, jak: czynniki klimatyczne, np. temperatura (i zakres jej zmienności), woda, (jej zawartość w środowisku i jakość), światło (promieniowanie słoneczne i ilość docierającego światła), powietrze (jako źródło tlenu, dwutlenku węgla, azotu i innych gazów), wiatr, ciśnienie, prądy, ukształtowanie terenu i rodzaje podłoża, oraz czynniki edaficzne – gleba, jej struktura i skład chemiczny (np. ilość składników pokarmowych: makro- i mikroelementów, odczyn pH, zasolenie, poziom zawartości substancji toksycznych). Można też do czynników nieożywionych zaliczyć różne rodzaje promieniowania (np. kosmiczne, elektromagnetyczne, jonizujące), fale dźwiękowe itp. Zespół tak pojmowanych czynników abiotycznych (klimatyczno-glebowych) znajdujących się w określonym miejscu, stanowi przestrzeń występowania poszczególnych organizmów (ich populacji), czyli siedlisko

bytowania danego gatunku, oddziałujące na jego życie i rozwój. Natomiast do czynników biotycznych (ożywionych) zaliczamy żywe składniki środowiska (organizmy żywe), pośrednio lub bezpośrednio oddziałujące na siebie wzajemnie⁸, jak i na otaczające ich środowisko nieożywione (np. szata roślinna, drobnoustroje, zwierzęta, człowiek; organizmy konkurujące między sobą o pożywienie i zasoby lub kooperujące ze sobą, drapieżniki, pasożyty) (Olaczek 1999: 248-249; Pyłka-Gutowska 2000: 16-17). Wszelkie formy życia, aby mogły zaistnieć, przetrwać, rozmnażać się i rozwijać potrzebują odpowiedniego środowiska o specyficznych uwarunkowaniach abiotycznych i biotycznych, do którego istnienia się przystosowały. W przeciwnym wypadku czeka ich niebyt. Trzeba zatem szczególnie chronić ziemską sferę, w której istnieć może życie czyli biosferę, zwaną również ekosferą. Istnienie przyrody stanowi niezbędny warunek do zaistnienia i podtrzymania życia na naszym globie.

Dorobek przyrodoznawstwa pozwala nam zatem uświadomić, że (biologiczne) ludzkie życie też uwarunkowane jest środowiskiem przyrodniczym. Nadmierne zniszczenie biosfery, trwałe i głębokie zakłócenie równowagi ekologicznej w przyrodzie, skutkować będzie różnego rodzaju zaburzeniami dla ludzkiego zdrowia, rozwoju psychofizycznego i gospodarczego człowieka, a w sytuacji skrajnej, do unicestwienia ludzkiego życia, a w zasadzie całego ludzkiego gatunku (a także życia innych organizmów, choć niekoniecznie wszystkich gatunków żyjących na Ziemi). Ingerencje człowieka w środowisko przyrodnicze są nieuniknione, ale granice tych ingerencji muszą być ustalone, w taki sposób, by nie ingerować zbyt głęboko w życiodajne podstawy przyrody oraz jej naturalne prawa i mechanizmy. Środowisko przyrodnicze jest przyczyną i podstawą wszelkiej żywotności. Bez przyrody ludzkie życie nie mogłoby w ogóle powstać, ani

8 Oddziaływanie to może mieć charakter wewnątrzgatunkowy (między osobnikami tego samego gatunku) i/lub międzygatunkowy (pomiędzy populacjami różnych gatunków).

rozwijać się. Przyroda jest zatem gwarantem istnienia, zachowania, trwania i rozwoju życia człowieka, całego ludzkiego gatunku, dając energię do rozwoju całej ludzkiej cywilizacji, w tym narodów czy państw. Stanowi to wystarczający powód do ochrony środowiska przyrodniczego. Niszcząc bowiem biosferę ludzie niszczą i uśmiercają samych siebie. Przyroda tutaj jawi się jako pewna podstawowa, o biologicznej proveniencji „żywotna” wartość, stanowiąca warunek zaistnienia i ciągłości ludzkich populacji. Dotyczy to zresztą także innych, nie tylko biologicznych, ale również społecznych, kulturowych i politycznych, ludzkich tworców, takich jak społeczeństwa, narody, państwa itp. Są one bowiem ulokowane w ekosferze i występują w odpowiedniej przyrodniczej (biotycznej i abiotycznej) przestrzeni, na której są osadzone i nadbudowane. W tej przyrodniczej przestrzeni rozmieszczone są granice poszczególnych państw. Przyroda jest zatem czymś w rodzaju podstawy – fundamentu, na której człowiek nadbudował sztuczne środowisko swojego życia, w postaci wszelkich form społecznego i kulturowego życia (w tym również politycznego, gospodarczego i militarnego), które stanowią bezpośrednie środowisko jego bytowania. Tej przyrodniczej podstawie ludzie zawdzięczają nie tylko życie, ale również czerpią obiektywne warunki swojego bytowania, m.in. energię, surowce i inne niezbędne czynniki potrzebne do podtrzymania i rozwoju ludzkiej egzystencji i cywilizacji. Co za tym następuje, środowisko nie jest tylko elementem biernym i statycznym (przyrodniczą przestrzenią), jak na ogół ujmuje się to w tradycyjnie postrzeganych koncepcjach bezpieczeństwa narodowego, lecz także czynnikiem dynamicznym i aktywnym, oddziałującym w określonym stopniu na człowieka i przejawy jego społecznego i kulturowego życia, w tym także politycznego, gospodarczego a nawet militarnego (Ciszek 2013: 194-195)⁹.

9 W literaturze bardzo rzadko pisze się o uwarunkowaniach przyrodniczych kwestii militarnych. Ale one rzeczywiście istnieją, i mogą być ujmowane

Antroposfera (sfera, w której występuje człowiek) jest więc nierozdzielnie związana z biosferą (ekosferą), na której bazuje. Co za tym następuje środowisko przyrodnicze jest życiodajnym źródłem i podstawą dla rozwoju wszelkiej, w tym i ludzkiej, żywotności i aktywności.

5. Ochrona środowiska jako żywotny interes narodowy. „Twarde” postrzeganie bezpieczeństwa ekologicznego inspirowane przyrodznawstwem

Akceptacja powyższych uwag prowadzi do uznania, że bezpieczeństwo ekologiczne jest nie tylko pożądanym, kształtującym jedynie jakość ludzkiego życia czynnikiem. Jest czymś znacznie więcej. Warunkuje ono bowiem powstanie i podtrzymanie życia, w tym ludzkiego życia, stanowiąc podstawę rozwoju wszelkich jego społeczno-kulturowych (w tym i politycznych) przejawów. Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego może więc być postrzegane jako żywotny interes narodowy i co za tym następuje żywotny interes strategiczny. Złożony z ludzi naród, aby mógł żyć, rozwijać się, reprodukować i przetrwać, potrzebuje do tego odpowiedniego stanu środowiska przyrodniczego. Podobnie wygląda sytuacja z państwem, które nie może przecież bytować w próżni. Kształtowanie bezpieczeństwa ekologicznego jest zatem nie tylko ważnym, pożądanym interesem narodowym (jak to najczęściej się obecnie ujmuje), ale także żywotnym. Cóż bowiem z tego, że państwo narodowe będzie miało silną armię, sprawne instytucje polityczne, zawiązane rozliczne sojusze polityczne, kiedy nie będzie miało dostępu do odpowiednich warunków

w wielu płaszczyznach. Przykładowo przyroda dostarcza surowców dla gospodarki państwa, wspierając też przemysł obronny czy szerzej wojskowy. Odpowiednie ukształtowanie przyrodnicze państwa oddziałuje na różne odmiany walki i formy obrony terytorialnej (np. zasoby leśne czy wysokie góry umożliwiły rozwój partyzantki). Dostęp niektórych państw do morza spowodował rozwój marynarki wojennej czy piechoty morskiej, itp.

środowiska przyrodniczego, narażając się na unicestwienie i niebyt.

Mimo tego, w postrzeganym tradycyjnie bezpieczeństwie narodowym, sprawy związane z bezpieczeństwem ekologicznym schodziły na drugi plan. Czy taką tendencję należy krytykować? Niekoniecznie. Jest ona w pewnym sensie zrozumiała. Wynika bowiem ze specyfiki bezpieczeństwa narodowego, które jest silnie związane z kwestiami militarnymi i polityką bezpieczeństwa zorientowaną na zachowanie bezpieczeństwa zewnętrznego i zapewnienie porządku i ładu wewnętrznego danego państwa. Ponadto, w krajach, w których nie mamy do czynienia z sytuacją, która mogłaby wprost grozić katastrofą ekologiczną, kwestie ekologiczne będą schodziły na drugi plan – pożądanym ale nie najważniejszym. Dotyczyć to będzie również krajów, w których tradycyjnie postrzegane bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne będzie zagrożone. To ono będzie chronione na pierwszym miejscu. Dlatego należy uznać za dużą i pozytywną zmianę samo zauważenie problematyki ochrony środowiska i wprowadzenie jej do dokumentów strategicznych, jako cel pożądanym. Tego typu model bezpieczeństwa ekologicznego nazwano już w publikacji „miękkim”. Można go też potraktować jako pewien minimalny standard bezpieczeństwa, który powinien znaleźć się we wszystkich dokumentach strategicznych. Ów minimalny standard można jednak podnieść do rangi najwyższej. Wówczas będziemy mieli do czynienia z „twardą” koncepcją bezpieczeństwa ekologicznego, uznającego ochronę środowiska za żywotny interes i cel strategiczny państwa. Będzie ona realizowana wspólnie z dotychczasowymi, postrzeganymi jako żywotne, interesami narodowymi państwa. Byłoby to optymalne (i zgodne z dorobkiem nauk przyrodniczych) rozwiązanie, choć należy mieć świadomość, że nie wszystkie państwa na chwilę obecną zdecydują się na taką opcję. Prawdopodobnie do takiej sytuacji dojdzie w przyszłości. Z jednej strony pogarsza się bowiem stan lokalnych ekosystemów, rozmieszczonych w granicach poszczególnych

państw. Jednocześnie pogarsza się również globalny stan natury. Dlatego coraz częściej pojawiają się międzynarodowe, polityczne inicjatywy zmierzające do ochrony środowiska w wymiarze ponadnarodowym. Tego typu polityka ekologiczna oddziaływać będzie też na państwowe dokumenty strategiczne, dowartościowując narodową problematykę bezpieczeństwa ekologicznego, dopisując ją do dotychczasowych, interesów i celów strategicznych.

6. Bezpieczeństwo ekologiczne - w stronę natury czy kultury?

Wiedza przyrodnicza pozwala nam orzec, iż życie wszelkich organizmów, a więc również i człowieka uzależnione jest od środowiska przyrodniczego. Naturalnie związek człowieka z naturą zmieniał się na przestrzeni jego cywilizacyjnego rozwoju. Można stwierdzić, iż związek ten słabł w sytuacji coraz bardziej dynamicznego rozwoju cywilizacyjnego, ale przynależności człowieka do natury nie przekreślił. Związek człowieka z naturą zawsze będzie istniał. Jest on bowiem nierozzerwalny, bo człowiek jako organizm jest częścią natury (przyrody). Mają więc tu rację przyrodnicy. Całkowite zerwanie człowieka z naturą doprowadziłoby zatem do zagłady ludzkiego gatunku. Prawdą jest jednak i to, że związek ten nie jest tak ścisły jak ma to miejsce u pozaludzkich gatunków. Rację więc mają tu humaniści. Niewątpliwie człowiek różni się od innych organizmów, bytów przyrodniczych. Autor niniejszego tekstu na podstawie ustaleń ekologii człowieka i własnych przemyśleń jest zdania, że człowiek w przeciwieństwie do innych organizmów, przystosowuje się do środowiska w sposób sztuczny a nie naturalny, tj. za pomocą kultury, która jest niebiologicznym sposobem adaptacji człowieka do środowiska. Tego typu refleksja jest też zgodna z ustaleniami socjologii i innych nauk społecznych, a także filozofii klasycznej. W aspekcie antropologiczno-filozoficznym człowiek jest bytem psychofizycznym, czyli rozumną i wolną osobą, która jest autonomicznym twórcą kultury. Ludzka osoba

w przeciwieństwie do innych bytów, przekracza świat natury złożony z organizmów żywych i nieożywionych elementów. W sensie organicznym człowiek jest częścią przyrody, w sensie kulturowym, wykracza ponad nią. Można zatem uznać, że środowisko naturalne człowieka składa się ze środowiska przyrodniczego (wytworu natury) i środowiska sztucznego (społeczno-kulturowego¹⁰) – stanowiącego wytwór człowieka (Ciszek 2013: 229-237). Bezpieczeństwo ekologiczne, które chroni przyrodę przed destrukcją człowieka, chroni jednocześnie całe środowisko społeczno-przyrodnicze i kulturowe człowieka.

7. Wnioski końcowe - podsumowanie i próba odpowiedzi na tytułowe pytanie

W pracy przedstawiono nawiązując do przyrodoznawstwa argumenty, iż życie człowieka jako organizmu jest uzależnione od przyrody. Jeśli zniszczymy całkowicie lub w stopniu nadmiernym przyrodę, czeka nas śmierć! A wymiarze szerszym, unicestwienie ludzkich populacji, narodów, państw, organizacji narodowych i międzynarodowych, słowem unicestwienie całego ludzkiego gatunku – czy nawiązując do biblijnego języka – całego ludzkiego rodzaju. Ochrona środowiska jest zatem użyteczna dla podtrzymania życia człowieka (w ujęciu biologicznym). Z punktu widzenia ludzkich interesów i bezpieczeństwa, środowisko przyrodnicze należy więc uznać za podstawową, „żywną”, o biologicznej proveniencji użyteczną¹¹

¹⁰ Oczywiście elementami środowiska społeczno-kulturowego są również twory polityczne, militarne, gospodarcze itp.

¹¹ Środowisko przyrodnicze może być postrzegane nie tylko jako wartość typowo użyteczna. Istnieją kierunki w etyce i filozofii środowiskowej [np. ekologia głęboka, biocentryzm, ekocentryzm (holizm ekologiczny), a także niektóre nurty teocentryczne], które przyrodę (i jej naturalne elementy) traktują również jako wartość wsobną. Istnieją też myśliciele, którzy uważają, że nieinstrumentalne postrzeganie przyrody jest możliwe także z perspektywy nurtów o charakterze umiarkowanie antropocentrycznym. (Por. Ciszek 2009: 35-58). Zagadnienia tego w niniejszej pracy się nie podej-

wartość. W żywotnym interesie człowieka (jako podmiotu bezpieczeństwa) leży zatem ochrona środowiska przyrodniczego przed destrukcją, stanowiąca przedmiot ochrony bezpieczeństwa ekologicznego (środowiskowego). Na podstawie takiego, przyrodniczego punktu widzenia należy za zasadne uznać założenie, że ochrona środowiska i kształtowanie bezpieczeństwa ekologicznego jest żywotnym (a nie tylko ważnym, pożądanym) interesem narodowym. Niewątpliwie mogłaby to być ostateczna odpowiedź na pytanie zawarte w tytule niniejszej publikacji. Jej autor nie miałby nic przeciwko takiemu stanowisku, które jest zgodne z ustaleniami biologii (i jej działu ekologii), a także z językowym rozumieniem pojęcia żywotności. Zatem założone przypuszczenie, że odwołanie się do nauk przyrodniczych (biologii i ekologii) w ustaleniu sensu interesów żywotnych w nawiązaniu do ochrony środowiska, okazało się uzasadnione. Realizacja interesów żywotnych jest bowiem uwarunkowana pozytywnym stanem środowiska przyrodniczego.

Sprawa jednak się komplikuje. Na podstawie przeprowadzonej analizy podstawowej literatury i dokumentów z zakresu bezpieczeństwa narodowego można dojść do wniosku, iż sam termin „interesy narodowe” nie należy do języka nauk przyrodniczych tylko nauk politycznych a szczególnie nauk związanych z bezpieczeństwem narodowym (nauk o bezpieczeństwie). Ma to wpływ na rozumienie znaczenia tego terminu. Dlatego też w aspekcie tradycyjnie postrzeganego bezpieczeństwa narodowego, ochrona środowiska postrzegana jest jako pożądaný (ważny) ale nie żywotny interes narodowy. Uznanie bezpieczeństwa ekologicznego za ważny interes narodowy to i tak bardzo duże osiągnięcie, gdyż w przeszłości problematyka bezpieczeństwa ekologicznego była traktowana marginalnie. Wynika to ze

mowało. Z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego, posługującego się kategorią interesów narodowych, a więc ludzkich, kategorii użyteczności w aspekcie pojmowania bezpieczeństwa ekologicznego, nie dało się pominąć.

specyfiki ujmowania bezpieczeństwa narodowego, które koncentruje się na zapewnieniu państwu bezpieczeństwa zewnętrznego i ładu wewnętrznego. To ono na pierwszym miejscu będzie w centrum zainteresowania tych nauk.

Bezpieczeństwo ekologiczne zatem to ważny (pożądany) czy żywotny interes narodowy? Odpowiedź na to pytanie jest bardzo istotna z punktu widzenia współczesnej doktryny bezpieczeństwa narodowego, ale stwarza (wymienione wyżej) problemy. Aby ich uniknąć można udzielić dwojakiej odpowiedzi na to pytanie. W znaczeniu szerokim (*sensu largo*), nawiązującym do różnych nauk (w tym i przyrodniczych a także humanistycznych) zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego (ochrona środowiska przyrodniczego) jest żywotnym interesem narodowym. Takie ujęcie można byłoby nazwać *twardą koncepcją bezpieczeństwa ekologicznego*. Natomiast w znaczeniu typowo bezpieczniackim (*sensu stricto*), zawężonym ściśle do nauk związanych z bezpieczeństwem narodowym, realizacja bezpieczeństwa ekologicznego pojmowana będzie na chwilę obecną najczęściej jako interes ważny (pożądany). Byłaby to więc *miękką koncepcją bezpieczeństwa ekologicznego*. Warto tutaj zaznaczyć, iż tę miękką koncepcję należałoby traktować jako pewien minimalny standard bezpieczeństwa, poniżej którego problematyka ochrony środowiska spaść nie może. Ów standard może być jednak podniesiony, na przykład przez państwa, borykające się z bardzo poważnymi zagrożeniami ekologicznymi. Wpływ na podniesienie rangi ochrony środowiska do poziomu twardego, mogą mieć także międzynarodowe trendy w polityce ekologicznej, które problematykę środowiskową coraz częściej postrzegają nie tylko jako ważny problem, ale również jako jeden z najważniejszych, globalnych problemów współczesnego bezpieczeństwa.

Kończąc podjęte rozważania, autor tekstu chciałby podkreślić, że pomimo wprowadzonego powyżej rozróżnienia, osobiście jest zwolennikiem twardej koncepcji bezpieczeństwa ekologicznego. Dlatego, że

tylko takie podejście jest w stanie w sposób pełny poprawić stan środowiska naturalnego i podnieść na trwałe poziom bezpieczeństwa i to nie tylko w tym obszarze, ale w dziedzinie bezpieczeństwa jako takiego. Leży to zatem w pierwszoplanowym interesie ogółu obywateli, z czego być może nie wszyscy mogą zdawać sobie sprawę. Optymalny stan środowiska przyrodniczego stanowi bowiem podstawę dla utrzymania i rozwoju wszelkich przejawów i aspektów życia, do którego nawiązują poszczególne kategorie bezpieczeństwa. Autor ma jednak świadomość, że taka koncepcja może niestety okazać się zbyt wygórowana, zwłaszcza dla decydentów ze szczebla strategicznego bezpieczeństwa państwa. W takim przypadku należy przynajmniej skorzystać z jej słabszej wersji, czyli miękkiej koncepcji bezpieczeństwa ekologicznego, chociażby na zasadzie, że lepsza taka koncepcja bezpieczeństwa ekologicznego niż żadna. Być może w przyszłości, gdy problematyka bezpieczeństwa ekologicznego na trwałe zagości w świadomości specjalistów od bezpieczeństwa, ten minimalny poziom bezpieczeństwa ekologicznego zostanie podniesiony do rangi żywej.

Bibliografia

Literatura

- Badurski D. et al., 2008, *Interes narodowy* (hasło), w: Zdrodowski B. (oprac. zbior. pod kierown.), „Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego”, AON, Warszawa, 55.
- Borkowski R., 2015, *Teoretyczno-metodologiczne aspekty rozważań nad bezpieczeństwem ekologicznym*, referat wygłoszony w trakcie obrad VI Konferencji Naukowej, nt. „Współczesne bezpieczeństwo ekologiczne” (zorganizowanej przez Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach), Siedlce (1-2.6.2015).
- Ciszek M., 2011, *Bezpieczeństwo ekologiczne i zrównoważony rozwój w aspekcie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, *Studia Ecologiae et Bioethicae*, Vol. 10, No 1, 29-41.
- Ciszek M., 2013, *Filozofia ekologii rodziny ludzkiej w systemie środowiska społecznego, kulturowego i przyrodniczego. Studium społeczno-filozoficzne z zakresu bezpieczeństwa ekologicznego*, wyd. UPH, Siedlce.
- Ciszek M., 2009, *Teocentryczny model etyki środowiskowej oraz jego implikacje w kulturze bezpieczeństwa ekologicznego i ekorozwoju*, wyd. PTF, Warszawa.
- Hull Z., 2008, *Bezpieczeństwo ekologiczne* (hasło), w: Ciszek M. (red.), „Słownik bioetyki, biopolityki i ekofilozofii”, wyd. PTF, Warszawa, 28.
- Koziej S., 2011, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, *Bezpieczeństwo Narodowe*, Vol. II, No 18, 19-39.
- Olaczek R., 1999, *Środowisko przyrodnicze, ambio, ekumena, ojkos, środowisko, środowisko naturalne* (hasło), w: Olaczek R. (red.), *Słownik szkolny. Ochrona przyrody i środowiska*, wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 248-249.
- Pyłka-Gutowska E., 2000, *Ekologia z ochroną środowiska*. Przewodnik, wyd. „Oświata”, Warszawa.
- Stępczak K., 1987, *Ochrona i kształtowanie środowiska*, wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- (Web-01) *Interesy podmiotu bezpieczeństwa* (subkategoria definicyjna), w: „Słownik podstawowych pojęć na potrzeby Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego”, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, 10 stycznia 2011, <<http://www.spbn.gov.pl/sbn/archiwum-spbn/informacje-o-spbn/sloownik/3191,Sloownik-pojec.html#1>>, dostęp: 3.07.2015.
- (Web-02) *Żywy* (hasło), w: „Słownik Języka Polskiego PWN”, <<http://sjp.pwn.pl/sjp/zywy;2548521.html>>, dostęp: 28.05.2015.

Akty prawne i dokumenty strategiczne:

- A. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst uchwalony przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U.1997.78.483.
- B. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska z dnia 20 czerwca 2001 roku, Dz.U.2001.62.627.
- C. Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1992.
- D. Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2000.

- E. Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2000.
- F. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003.
- G. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007.
- H. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014.

Ecological Security – an Important or Vital National Interest? (the comprehensive perspective)

Summary

Today, ecological safety is considered as one of the most important elements of non-military type of security. In the aspect of national security, human environment protection is also taken into consideration in the context of national interests. This approach certainly adds importance to the issue of environmental protection. The analysis of basic literature and strategic documents in the scope of national security conducted within the frameworks of this publication showed that environmental protection is treated there as an important interest, surpassing even other important aspects of security, still, it is not a vital national interest which is of the highest importance. On one hand, one can state that the need of environmental protection has been positively appreciated; on the other hand, accepting this hierarchy of national interests may not be satisfactory to some of the authors. It is in contradiction with the settlements of science, and, especially, natural sciences which confirmed a long time ago that the survival of all organisms, including humans, is dependent on a (good) state of the natural environment. Therefore, the question concerning ecological security and the connected environmental protection postulate arises: is it an important or vital national interest? The attempt of answering this (title) question constitutes the research problem of the publication. Its subject is ecological safety from the perspective of sciences of (national) security, humanities and, to some extent, natural sciences – more precisely, biology and, especially, its integral part – ecology. The objective of the publication is showing the issues of ecological security in the aspect of national interests – from the broader and comprehensive perspective. The author of this publication supposes that realization of vital interests is connected with a positive state of the natural environment which determines ecological security and all life processes of the planet. Therefore, referring to the foundations of biology and ecology seems to be unavoidable as all the environmental issues are inseparably connected to these sciences. On this basis, one may assume that ecological security is of greater significance than important interests, inferior to the vital ones. Thus the possibility of recognizing ecological security (natural environment protection) as vital national interest.

Key words

ecological security, national security, natural environment protection, National Security Strategy of the Republic of Poland, national interests
